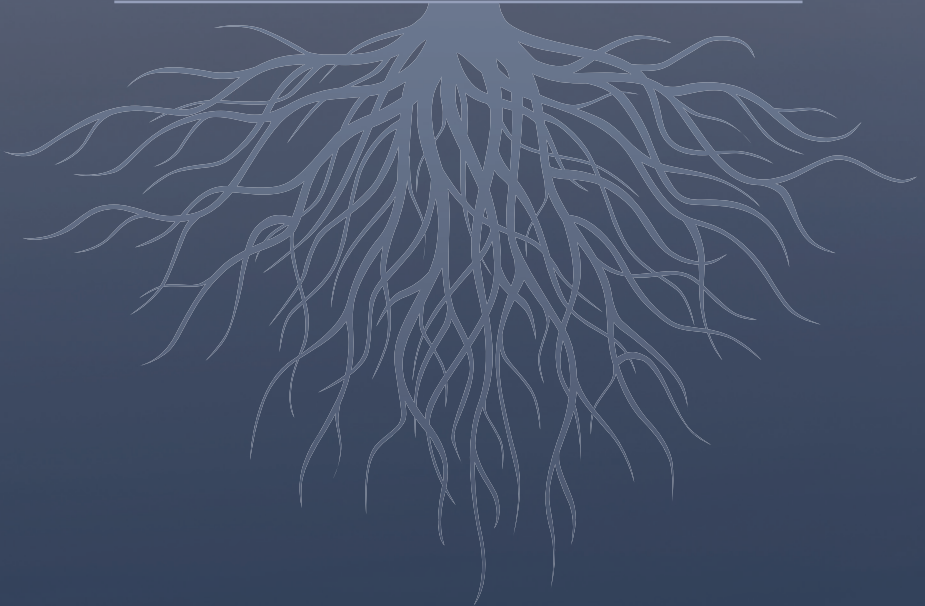

Sami Alanne

Väärän tiedon puu

Mallintava tieto ja kulttuurin
elämästä vieraantuneisuus

VÄÄRÄN TIEDON PUU

MALLINTAVA TIETO JA KULTTUURIN ELÄMÄSTÄ
VIERAANTUNEISUUS

© 2021 Sami Alanne

Takakannen kuva: Eeva Anundi

Taitto ja kansi: Books on Demand

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-5775-8

VÄÄRÄN TIEDON PUU

MALLINTAVA TIETO JA KULTTUURIN ELÄMÄSTÄ
VIERAANTUNEISUUS

Sami Alanne

SISÄLLYS

Alkusanat.....	7
JOHDANTO – MEITÄ OHJAAVAT MALLIT ELI VAROKAA BARBAARIT TULEVAT!.....	10
VALISTUKSEN JA POSITIVISTISEN AJATTELUN RAKENNE	14
Alussa oli kulttuuri	19
MAAILMA LAATIKOSSA: TEKNILLIS-TALOUDELLINEN HYÖTYAJATTELU.....	25
Hyötyajattelu.....	27
Silleen jättäminen	29
Ensin oli käsi, joka teki	33
Tiedonintressit.....	37
TIEDON PIRSTALOITUMINEN – MEDIA MALLINA	40
Tieteellisen kuvan toisto	42
Tiedon hallinta	46
Satunnaisia tutkimuksia.....	48
Tietoteollisuus ihmisen ulkoistajana.....	50
Jokamies vapauden aaveena	52
TIETO JA MINUUDESTA VIERAANTUMINEN: ESITÄN, SIIS OLEN, VAI OLENKO SITTENKÄÄN?.....	55
Minuuden supistaminen lääketieteessä ja psykoterapiassa	58
Psyko-terapeuttinen vaikuttaminen ja itseymmärryksen lisääntyminen 63	
Valistuminen sisäisenä kokemuksena	67
Oma kokemus kertomuksena	69
Ruumiillinen tietäminen.....	71
Kohti vapaita ajatuksia, unia ja kokemuksia	72
Psykoanalyysin merkitys ja vaikutus mielen mallina.....	73

Aave koneessa	75
Täälläoleminen – Ihmisen suhde maailmaan.....	76
Tunteiden siirtyminen	77
Paatoksellisuus – sanaton kokeminen ja liike.....	79
Ihmisen ruumiillisuus ja eläimellisyys	81
Tiedon kokemukselliset juuret	86
Tämänhetkisyyden merkityksellisyys.....	90
Musta kasvatus	103
Taiteellinen kokeminen	110
Järkeistys yli kokemuksen	111
Musiikki, tunteiden siirtyminen, ruumiillinen kokeminen ja kuunteleminen	112
Musiikin, taiteen ja kulttuurin barbaarisuus uudessa ajassa	114
Kokemuksellisen todellisuuden lohkominen ja medikalisaatio	115
Elämys, musiikki, melu ja koneet.....	117
Kone ja ihminen	118
Taide, medikalisaatio ja kontrolli	119
Olemassaolon ritualisoituminen ja merkityksen häviäminen	122
Taiteen kokeminen ja henkisyys.....	126
Itseoikeutus annettuna ja itseobjektivointi (Jokamies ja Asiantuntija)	129
 TIEDON ITSEKOETTELEUVUUS JA ELÄMÄN EETTISYYS	137
Teknologia maailmassa olemisen tapana.....	138
 IHMISEN ERITYISYYS – PERSOONA TIEDON LÄHTÖKOHTANA.....	142
Olkimies ja keppihevonen	143
Tieteen paradigmat ja muutokset.....	144
Kriisi ja mahdollisuudet.....	146
Uusi maailma	151
 KIRJALLISUUS.....	158

Alkusanat

Kirja perustuu fenomenologiseen ja psykoanalyttiseen ajatteluun. Erityisesti kirja esittelee ja kehittää ranskalaisen filosofin ja kirjailijan Michel Henryn (1922–2002) materiaaliseen fenomenologiaan perustuvaa ajattelua. Sitä sovelletaan tällä hetkellä ajankohtaisten pakolais- ja talouskriisien sekä nopeasti kehittyvän tietotekniikan analysointiin ihmisen käyttäytymisessä. Kirja käsittelee Henryn kulttuurillisen kriitiikin pohjalta, miten valistuksen filosofia on vaikuttanut ja vaikuttaa ihmisten elämään, kulttuuriin, tieteeseen ja ihmiskuvaan. Kirjan toinen keskeinen näkökulma on psykoanalyttinen lähestymistapa ja sen näkemys sairaudesta, psykeestä, kulttuurista ja taiteesta. Kirjassa lähestytään kriittisesti niitä ajattelu- ja toimintamalleja, jotka tällä hetkellä vallitsevat psykoterapiassa ja terveydenhuollossa. Kirja tarkastelee hermeneuttisen fenomenologian näkökulmasta, esimerkkeinä Heidegger, Husserl ja Habermas, yhteiskunnassa voimakkaasti vallalla olevaa teknillis-taloudellista hyötyajattelua, miten se on vaikuttanut ihmisten ajatteluun ja mitkä ovat olleet sen seuraukset esimerkiksi luonnolle ja maapalloa uhkaavalle ekokatastrofille.

Kirjan perusväitteen mukaan järkeilevä tietäminen, mittaaminen ja laskelmoiva ajattelu, ”esitän, siis olen”, tutkiminen positivismiin ja valistuksen hengessä johtaa paradoksaalisesti kulttuurista ja elämästä vieraantumiseen – tyhjyyden tutkimiseen. Itseään toteuttavan nihilismin seurauksena päädytään tuhoavuuden kierteeseen, tyhjyyteen, ihmisen kokemuksellisuuden köyhtyessä, jolloin kulttuuri rappeutuu, elämän arvo häviää ja luonto katoaa. Ihmisen sisäinen kokemus ja erityisyys ovat vaarassa kuihtua teknillis-taloudellisen hyötyajattelun, positivismiin ja puhtaasti järkeen perustuvan mallintavan yleisen ajattelun, tieteen ja tehostavan toiminnan seurauksena. Kirja nostaa esille erilaisia tämän ajattelutavan käänteisiä seurauksia historiassa ja ajassamme sekä suuntaa myös tulevaisuuteen, mihin teknologinen ”ajattelu” ja ”tiedostamaton” voi ihmiskunnan johtaa ilman uutta refleksiivistä tapaa ajatella, ymmärtää ja tehdä asioita.

Kirjan avaaman tulevaisuuden näkymän mukaan teknologinen apriori tiedostamaton ohjaa ihmistä ja kokemusta osana teknologista

maailmassa olemisen tapaa. Se johtaa yleiseen ihmisen mallinnukseen ja tekoälyn robotiikkaan, mikä ei pohjaa enää ihmiseen itsekokemuksellisenä subjektina. Tämä kehitys on ollut hyvin nopeaa ajassamme. Käsikirjoitus valmistui päivää ennen kuin Suomi asetettiin koronapandemian vuoksi valmiustilaan ja maahan julistettiin poikkeusolot ensimmäistä kertaa sitten toisen maailmansodan. Tilastollisilla mallinuksilla yritettiin ennustaa ja estää viruksen leviämistä, maassa oli paniikinomainen tila ulkopuolelta tulevasta uhkasta, jossa ihmisten perusoikeuksia liikkua ja harjoittaa elinkeinoaan nopeasti rajoitettiin. Onneksi asiantuntijoiden mallinnukset eivät toteutuneet keväällä ja kesällä 2020 Suomessa eikä virus aiheuttanut odotetulla tavalla uhreja ja sairastuneita. Myöskään virustestauksissa ei virusta lopulta tuolloin löytynyt niin paljon kuin tilastolliset laskennat, mallit ja niiden pohjalta tehdyt raskaat johtopäätökset antoivat ymmärtää. Oli hyvä, että ihmisten perusoikeuksista käytiin keskustelua, millaista vahinkoa esimerkiksi lapsille ja nuorille, taloudelle ja yleiselle hyvinvoinnille ja terveydelle eristäytyminen voi tehdä. Samana vuonna Suomessa tehtiin jättimäinen tietomurto ihmisten rekisteröityihin psykoterapiatietoihin, joka herätti pelkoa ja hämmennystä, mitä näille tiedoille tehdään ja kuinka niitä mahdollisesti käytetään hyväksi ihmisiä vastaan. Samanaikaisesti ihmisten erilaisten terveys- ja henkilötietojen rekisteröintiä suorastaan kiirehditään ja vaaditaan. Juurikaan ei aiemmin ollut pysähtytty ajattelemaan esimerkiksi tietomurron mahdollisuutta ja miten ihmisten henkilökohtaisia terveystietoja, kuten psykoterapiakirjauksia, lopulta käytetään, miten niitä valvotaan ja miten tämä vaikuttaa luottamuksellisen hoidon toteutumiseen.

Kauhistelemme diktatuurien kansalaisten tietojen urkintaa ja järjestäytynyttä valvontaa. Nyt on toteutumassa kansainvälisesti demokraattisissa yhteiskunnissa massiivinen ihmisten tietojen kerääminen ja rekisteröinti, mikä mahdollistaa lisääntyneen valvonnan. Tällaisia uudistuksia pikemmin kiirehditään, kun haluttaisiin pohtia ja alkaa kyseenalaistaa, mihin tämä kaikki vie. Muuttuuko ajattelumme, toimintamme ja luottamuksemme vaikkapa toisiin ihmisiin ja viranomaisiin? Samanaikaisesti internetissä tapahtuva väärän tiedon, valeuutisten ja salaliittoteorioiden määrä on vain kasvanut liittyen

vaikkapa tietoverkkoihin, koronavirukseen ja siltä suojaaviin roko-
tuksiin. Ihmiset kyseenalaistavat enenemissä määrin tutkittua tietoa
ja uutisia. Tämä johti Yhdysvalloissa vaarallisesti väkivaltaisuuksiin
ja mielenosoittajien tunkeutumiseen ennen näkemättömällä tavalla
kongressiin 2020, koska vaalitulokseen ei uskottu. Samanaikaisesti
ihmiset julkaisevat itsestään kuvia ja henkilökohtaisia tietoja hyvin
avoimesti internetissä, joita kuka vain voi katsoa, tallentaa ja levittää,
sekä halutessaan myös tekniikan avulla, muuntaa ja muokata tarkoi-
tuksiaan varten epärehellisesti. Tulevat sukupolvet voivat ihmetellä
nykyihmisten toimintaa, miksi henkilökohtainen tieto piti asettaa
kaikkien saataville avoimesti tai tallentaa erilaisiin rekistereihin. Tek-
nologisesta olemisesta ja esittämisestä on tullut elämäämme ohjaavaa,
aika näyttää mihin se meidät lopulta vie, mitä mahdollisuuksia ja
ongelmia se tuo tullessaan, voimmeko itse sitä enää hallita. Kiitän
psykologi, PsM, kouluttajapsykoterapeutti Riikka Porraa kirjani käsi-
kirjoituksen psykologisten käsitteiden tarkistamisesta, kommenteista
ja kielellisistä korjaus ehdotuksista. Lisäksi kiitän Taideyliopiston Tai-
dekasvatuksen tutkimuskeskus CERADA:aa ja sen johtajaa Kai Le-
hikoista saamastani tuesta tutkimukselleni ja kirjani julkaisemiselle.

3.5.2021 Helsinki Sami Alanne

JOHDANTO – MEITÄ OHJAAVAT MALLIT ELI VAROKAA BARBAARIT TULEVAT!

Tämä kirja tutkii kriittisesti aikamme tiedon käsitystä, jota ohjaavat mitä suuremmissa määrin luonnontieteen tutkimusideologiset arvot. Ne määrittelevät ja mallintavat usein jo lähtökohtaisesti, miten näemme ja koemme, samalla pakottaen monet luonnolliset ilmiöt niille vieraisiin muotoihin. Niin tieteessä tutkittavat ilmiöt, yhteiskunnalliset arvot kuin arkiset käsityksemme taloudesta, ympäristöstä ja maailmasta, ennen kaikkea itsestämme, ovat vieraantuneet todellisuudesta. Todellisuudella tarkoitan elämää, mille on ominaista ilmiömäisyys, miten asiat itsessään ilmenevät kokemuksessamme vasten olemassaolon horisonttia, ympäristön, yhteiskunnan, luonnon, kuten perimän sekä historian, meille piirtämässä rajoissa (vrt. Husserl, 1907, 63–64; Heidegger, 1927, §7, 50). Yhteiskunnassa vaikuttava tieto, kuten lääketieteellinen tutkimus eräänä esimerkkinä luonnontieteellisestä tutkimuksesta, pyrkii antamaan konkreettiset raja-arvot elämälle ja muokkaamaan niitä, mitä biologinen, ruumiillinen olemassaolo, sairautena, terveytenä, hyvinvointina ja kärsimyksenä, merkitsee ihmiselle.

Vieraantuneisuus perustuu paradoksaalisesti, kirjaimellisen järjenvastaisesti, nimenomaan järkeen; vahvaan uskoon, että esimerkiksi järki voittaa, ihminen oppii ja valistuu. Ihminen kehittää uusia lääkkeitä ja teknologiaa, jotka voittavat taudin aiheuttajat. Ihminen suunnittelee ja rakentaa uusia laitteita, koneita ja systeemejä, mitkä tuottavat entistä enemmän tehokkuutta ja nopeutta hallita tuotantoprosesseja. Taloudessa haetaan jatkuvaa kasvua, mitä asiantuntijat ja poliitikot hokevat tiedotusvälineissä mantran tavoin. Useimmille ihmiselle ”kasvu” jäänee vieraaksi ja abstraktiksi. Mitä kasvulla lopujen lopuksi tarkoitetaan, mitkä ovat ne elämän sisällöt, mihin sillä viitataan. Mitä on se työ, mikä johtaa kasvuun, miten se tapahtuu. Tämän jatkuvan kasvun teollinen tuottaminen vaikuttaa kuitenkin usein johtavan lopulta päinvastaiseen eli ihmisiä jää työttömäksi, köyhtyy ja kärsii, koska tehdas lopetetaan, työt siirretään toiseen

Kirja tarkastelee mallintavaa tietoutta useasta näkökulmasta kriittisesti, miten se ohjaa laajasti ihmisten valintoja ja käsitystä tietämisestä syrjäyttäen itsekokemuksellisuuden ja subjektiivisuuden elämässä. Tutkielman mukaan representaationaalinen tietäminen, mallintaminen ja laskeminen johtavat kokemuksen sivuuttamiseen tieteessä ja kulttuurissa. Ihminen luulee tietävänsä, mutta tutkii olematonta. Kirja on tiedon pirstaloitumisen ja sen seurauksena merkityksellisyyden ja sivistyksen häviämisen tutkielma osana laajaa yleistävää ajattelua tieteessä, kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Kirja kuvaa teknillis-taloudellisen hyötyajattelun seurauksia historiassa ja ajassamme kaikkialle tunkevana ajattelun mallina. Se uhkaa esimerkiksi luontoa ja lopulta ihmisen olemassaoloa ulkoistavalla, subjektiivisen itsekoetun kieltävällä sekä samalla hävittävällä toiminnalla. Kirjan avaamissa tulevaisuuden näkymissä teknologinen apriori tiedostamaton ohjaa ihmistä ja kokemusta osana teknologista maailmassa olemisen tapaa. Se johtaa yleiseen ihmisen mallinnukseen ja tekoälyn robotiikkaan, mikä ei pohjaa enää ihmiseen itsekokemuksellisena subjektina.

Kirja soveltuu kaikille filosofisesta, psykologisesta ja yhteiskunnallisesta ajattelusta kiinnostuneille lukijoille. Kirja pyrkii löytämään uusia ajattelu- ja toimintatapoja ihmisyyteen ajankohtaisissa teemoissa, jossa maailma on globaalissa kriisissä. Ilmiöitä käsitellään kiinnostavalla tavalla kulttuurin ja taiteen, kuten musiikin, kirjallisuuden ja elokuvan, avulla. Kirja pohjautuu fenomenologiseen ja psykoanalyttiseen ajatteluun soveltaen ranskalaisen filosofin ja kirjailijan Michel Henryn (1922–2002) materiaalista fenomenologiaa. Tutkielma on ensimmäinen suomenkielinen johdatus hänen ajatteluunsa.

Kirjailija dosentti Sami Alanne, MuT, FM on tutkija Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa ja Taidekasvatuksen tutkimuskeskus CERADASSA. Hän työskentelee myös lasten, nuorten ja aikuisten kouluttajapsykoterapeuttina.

Kuva: Eeva Anundi